

"the width of a typed letter of the alphabet" ("ширина надрукованої літери"); "land or an area of land that has not been built on" ("вільна від будівель та насаджень ділянка землі"). Когнітивна ознака "свобода" (в плані пересування) згодом стала асоціюватися зі свободою взагалі, і, як результат, на основі того ж самого класифікатора "вільний" утворилося значення "the freedom to do what you want or do things on your own" ("свобода в прийнятті рішень"). Наприклад, *a teenager needing his own space* (підліток, якому необхідна власна свобода). Такий семантичний розвиток відбувся завдяки метафоричному зв'язку між категорією свободи взагалі, та свободою, тобто незайнятістю, зокрема.

Отже, з огляду на проведений лінгвокогнітивний аналіз мовної репрезентації макроконцепту SPACE, слід наголосити на таких **результатах**, зокрема – даний макроконцепт є досить багатогранною одиницею інформації, яка включає в себе ряд компонентів, які є взаємопов'язаними та взаємозалежать одне від одного. Так, зокрема, етимологічний аналіз лексико-семантичних варіантів показує, що концепти PLACE (МІСЦЕ), SPACE (ПРОСТІР), TIME (ЧАС) є первинними по відношенню до концепту SPACE (ПРОСТІР). Окрім цього, якщо розглядати складові макроконцепту в діахронії, можна стверджувати, що на різних етапах розвитку мовної системи на перший план виходили різні лексико-семантичні варіанти, що пояснюється їх релевантністю для задоволення комунікативних потреб мовців. **Перспективою подальшої розробки** даної проблематики може стати комплексний лінгвокогнітивний аналіз макроконцепту SPACE, що передбачатиме дослідження повного корпусу вербалізаторів окремих складових макроконцепту та порівняння мовної репрезентації цих концептів із їх актуалізацією в рідній мові.

Література

Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. - Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1996. – 104 с. Бердяев М. О. Смысл истории. Опыт философии человеческой судьбы. - Париж, 1969. Кубрякова Е. С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики. / Вопросы когнитивной лингвистики. - 2004, № 1. - С. 6-17. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. – Воронеж: Изд-во «Истоки», 2002. – 191 с. King James Bible Online. – Режим доступа: <http://www.kingjamesbibleonline.org/>. New International Version of the Bible. – Режим доступа: <http://www.biblegateway.com/versions/new-international-version-niv-bible>. Online Etymology Dictionary [уклад. Douglas Harper]. - Режим доступа: <http://www.etymonline.com/>. Oxford Dictionary Online. – Oxford University Press. – Copyright 2012. – Режим доступа: <http://oxforddictionaries.com/>.

УДК 811.112.2'37

ЄВЕНЧУК О. Г.

(Буковинський державний фінансово-економічний університет)

ЛІНІЙНА МОДЕЛЬ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ У РЕКОНСТРУКЦІЇ ПОНЯТТЄВОГО СЕГМЕНТА КОНЦЕПТУ *FAMILIE*

У статті здійснено інвентаризацію лексичних номінацій, через які об'єктивується концепт *FAMILIE* в сучасному німецькому публіцистичному дискурсі. На основі отриманих результатів побудовано лінійну модель лексико-семантичного поля концепту, розмежовані центральні та периферійні лексико-семантичні групи, досліджені їх особливості.

Ключові слова: інвентаризація, лексема, лексико-семантична група, лексико-семантичне поле, лінійна модель.

Євечук О. Г. Линейная модель лексико-семантического поля в реконструкции понятийного сегмента концепта *FAMILIE*. В статье осуществлена инвентаризация лексических номинаций, которыми объективируется концепт *FAMILIE* в современном немецком публицистическом дискурсе. На основе полученных результатов построена линейная модель лексико-семантического поля исследуемого концепта, определены центральные и периферийные лексико-семантические группы, исследованы их особенности.

Ключевые слова: инвентаризация, лексема, лексико-семантическая группа, лексико-семантическое поле, линейная модель.

Yevenchuk O. H. Linear model of the lexical-semantic field in the reconstruction of notional segment of the concept *FAMILY*. The inventory of lexical nominations, which express the concept *FAMILY* in modern German newspaper discourse, is realized in the article. On the basis of the got results the linear model of the lexical-semantic field of observable concept is built. Nuclear and peripheral lexical-semantic groups are also delimited and their characteristic features are pointed.

Key words: inventory, lexeme, lexical-semantic group, lexical-semantic field, linear model.

Одним із найефективніших способів систематизації лексичного складу є групування у розряди, які формують макросистему – лексико-семантичне поле (далі – ЛСП), що сприяє

цілісному відображенню об'єкта дослідження. Той чи інший об'єкт дійсності адекватно і повно представлений у мові сукупністю лексем, що й обґрунтовує системний характер словникового складу мови та актуальність даної розвідки.

Мета дослідження полягає в аналізі поняттєвого сегменту концепту *FAMILIE*, особливостей його вербальної актуалізації у сучасному німецькому публіцистичному дискурсі, досягнення її передбачає розв'язання **завдань** інвентаризації лексичних номінацій, що репрезентують концепт *FAMILIE*, побудови лінійної моделі його лексико-семантичного поля, виявлення центральних та периферійних сегментів.

Об'єктом дослідження виступає концепт *FAMILIE*, **предметом** – його об'єктиватори в німецькому публіцистичному дискурсі. **Матеріал дослідження** склали номінації концепту *FAMILIE*, відібрані з лексикографічних джерел (тлумачних (одномовних, двомовних), синонімічних словників та лексикографічних реєстрів електронного формату).

Вербалізатори концепту *FAMILIE* формують лексичну макросистему – ЛСП. ЛСП «*FAMILIE*» як спосіб систематизації засобів мовної репрезентації концепту *FAMILIE* виступає своєрідним інструментом відбору мовного матеріалу, «вихідною базою для виокремлення сукупності мовних засобів, що знаходяться з концептом у стосунках репрезентації (вербалізації, об'єктивації)» [Попова, Стернин 2002, с. 94]. Як правило, ЛСП може складатися зі слів різних частин мови, однак, зазвичай, це моночастиномовне парадигматичне утворення з лексем. Згідно з фактичним матеріалом концепт *FAMILIE* вербалізується, насамперед, субстантивами, тому моделювання ЛСП іменників на позначення сім'ї здійснюватимемо в три етапи:

1. *Інвентаризація номінацій зі значенням «сім'я»*. У сучасному мовознавстві існують різні методи інвентаризації лексичних мікросистем (психофізіологічний, психолінгвістичний, лінгвістичний [Левицький 2006, с. 226]). Найбільш поширені ґрунтуються на даних психолінгвістики, дистрибутивно-статистичного аналізу тексту, компонентного чи компонентно-статистичного аналізу словників. При вивченні лексики з конкретним значенням (лексико-семантичних груп), наповнення яких легко визначити за допомогою інтуїтивного аналізу, доцільно використовувати спрощені процедури інвентаризації [Левицький 2010, с. 46], наприклад, компонентний аналіз. У нашому дослідженні задля створення чіткого переліку фактичного матеріалу для моделювання ЛСП «*FAMILIE*» на основі тлумачних та синонімічних словників було проведено суцільну вибірку іменників, що позначають феномен «сім'я» у сучасній німецькій мові.

2. *Семантична характеристика лексем з метою з'ясування інтегральної та диференційних сем ЛСП «FAMILIE»*. У ЛСП наявні загальна (інтегральна) сема, що об'єднує усі одиниці поля і передається лексемою з узагальненим значенням, та диференційні семи, за якими конституенти поля різняться між собою, мають лише частковий характер, є додатковими семантичними ознаками, що виражають другорядні характеристики та властивості досліджуваного об'єкту [Арсентьева 1989, с. 38]. Розгляд семного складу дозволив не лише зареєструвати ці одиниці у ЛСП «*FAMILIE*», але й структурувати групи відібраних лексем на базі диференційних ознак у їхньому змісті. Відповідно до ступеня наближеності лексем до інтегрального значення поля вони займають більш чи менш віддалену від ядра позицію у центральній або периферійних зонах.

3. *Розподіл конститuentів на лексико-семантичні групи (ЛСГ), гіперо-гіпонімічні групи (ГГГ), синонімічні групи (СГ) чи синонімічні ряди (СР) та антонімічні пари (АП)*. Первинною характеристикою ЛСП «*FAMILIE*» є виокремлення ЛСГ, що являють собою лексичну множину усередині ЛСП, «члени якого об'єднані семантичним інваріантом і відрізняються диференціальним компонентом (семою або семами)» [Коротун 2002, с. 53]. Наступний рівень ієрархічної структури ЛСП «*FAMILIE*» – поділ на ЛСГ, існування яких засновано «як на багатоступеневих вертикальних парадигматичних зв'язках, так і на неоднолінійних, горизонтальних парадигматичних зв'язках» [Коротун 2002, с. 55]. Результатом розмежування таких горизонтальних зв'язків є виокремлення ГГГ, СГ чи СР і АП лексем досліджуваного поля. Епідигматика ЛСП «*FAMILIE*» проявляється у

семантичних і словотворчих дериватах [Євечук 2012]. Всі ці відношення Ю. С. Степанов називає «структурними лініями» [Степанов 1975, с. 52], які пронизують систему лексики і орієнтують людину в пошуку необхідної інформації.

У ЛСП «FAMILIE» виділяємо ядро, центральну та периферійні зони, приналежність до яких залежить від семантики слів. Ядро ЛСП представлене архісемою *'Familie'*, характер та інтенсивність вираження якої уможливорює подальше структурування ЛСП «FAMILIE». Залежно від того, чи є вона експліцитною або імпліцитною, присутня узуально чи okazіонально, регулярно або нерегулярно в значеннях лексем, останні відносяться до центральної чи периферійних зон ЛСП «FAMILIE». Іншими словами, аналіз змістовної області домінантної лексеми *die Familie* дозволив реконструювати вміст ядра концепту *FAMILIE* і виявити лексеми, що утворюють ЛСП «FAMILIE».

Центральну зону ЛСП «FAMILIE» формують ЛСГ, у вмісті яких інтегральна сема є основною. Перехід від ядра до периферії здійснюється поступово, а нечіткість їх меж є одним із головних положень польової концепції мови [Стернин 1985, с. 38]. До периферії поля входять ЛСГ, домінанти яких є опорними, інтегральними семами інших ЛСП, тому саме через периферійну зону «може бути встановлений зв'язок різних полів, які в загальному не приєднуються, а перетинаються і входять одне в одне, що надає лексико-семантичній системі мови не лише міцну внутрішню цілісність, але й відому мобільність і гнучкість» [Толстой 1968, с. 345]. Отож, периферійна зона, включаючи конституенти інших ЛСП, утворює загальний сегмент кількох пересічних полів, наприклад, *SYSTEM*, *HAUS*, *FREUNDSCHAFT*, *VOLK*, які утворюють ближню периферійну зону («ближнє зарубіжжя» [Гак 1993, с. 23]) та *RELIGIÖSE EINHEIT* і *PARTEI* – відповідно дальню. Це є результатом того, що ЛСП є «несуворою ієрархією, де неодноразово перетинаються класи, оскільки одна і та ж лексема може потрапляти у різні класи» [Апресян 1995, с. 45]. Семантична єдність усіх ЛСГ підтримується наявністю єдиної для них «семантичної нитки», яка зв'язує їх так, що при всій своїй смисловій відмінності вони залишаються лексико-семантичними варіантами лексеми *die Familie*. Такою семантичною «ниткою», що органічно вплітається у кожне із стержневих значень домінантної лексеми, є сема «спорідненість».

ЛСП «FAMILIE» за своїм морфологічним складом є полем, що включає здебільшого субстантиви (зрідка ад'єктиви (*familiär*, *ledig*), дієслівні конструкції (*heiraten*, *ledig sein*)), за складом і значенням – полем різнотипним, об'єднаним гіперо-гіпонімічною, синонімічною, антонімічною парадигмами.

Необхідно розрізнити поняття «ЛСГ» і «СГ» чи «СР». «У синонімічних рядах слова знаходяться в однакових, однотипних смислових відношеннях, перетинаючись між собою за одним зі значень. Синонімічні зв'язки слів розглядаються у межах групи як один з випадків часткової або повної семантичної тотожності» [Уфимцева 1962, с. 143]. Синонімічні ряди ЛСП «FAMILIE» здатні поповнюватися через виникнення нових образних еквівалентів лексем, що входять у досліджуване ЛСП. У кожному СР визначаємо домінанту – слово з більш об'ємним і стилістично нейтральним значенням, що є «точкою відліку для інших членів парадигми» [Коротун 2002, с. 61], навколо якого групуються синонімічні слова. СР базується на екстрамовних зв'язках денотатів та внутрішньомовних зв'язках слів, одиниці якого можуть бути взаємозамінними, а також має дифузні межі, може постійно поповнюватися новими чи втрачати застарілі слова.

Наступним різновидом парадигматичних зв'язків є АП у рамках ЛСП «FAMILIE». Члени АП можуть належати як до ядра поля (немарковані лексеми), так і до центральної чи периферійних зон, що свідчить про те, що антонімічні відношення «пронизують» макрополе по вертикалі, вочевидь, як і синонімічні. АП ґрунтується на екстрамовних зв'язках денотатів та внутрішньомовних зв'язках слів, при цьому елементи мають контрастну дистрибуцію. Близьким до антонімії є явище конверсії. Лексичні конверсиви – це пари слів, які виражають зворотні відношення, наприклад, АП *Großvater* ≠ *Großmutter*, конверсиви: *Enkel*, *Enkelin*. Якщо близьким до антонімії є явище конверсії, то до синонімії – гіпонімія (квазисинонімія), що охоплює родо-видові відношення в лексико-семантичній системі. Гіпонімія – це

Наведені ЛСГ₁ та ЛСГ₂ та їх конституенти вважаємо такими, що формують «основний семантичний стрижень» [Уфимцева 1962, с. 112] концепту *FAMILIE* і можуть вважатися центральними. Інші ж «периферійні» чи «похідні» значення групуються навколо них. До ближньої периферійної зони ЛСП «*FAMILIE*» відносимо лексеми, які вміщують сему 'Familie', але ускладнені конотативно. Серед них виокремлюємо наступні ЛСГ: ЛСГ₃ *SYSTEM*, ЛСГ₄ *HAUS*, ЛСГ₅ *FREUNDSCHAFT* та ЛСГ₆ *VOLK*.

ЛСГ₃ *SYSTEM* є невід'ємним складником ЛСП «*FAMILIE*», лексеми якої характеризуються приналежністю за визначеними критеріями до певного класу, групи тощо. Словом-ідентифікатором цієї ЛСГ виступає іменник «*System*». У межах ЛСГ виокремлено 3 СР: ЛСГ₃ *SYSTEM* {СР_{51-System} & СР_{52-Einheit} & СР_{53-Ganzheit}}.

ЛСГ₄ *HAUS* представлена в аналізованому ЛСП значенням «члени сім'ї» та підкреслює на лексичному рівні безпосередній зв'язок сім'ї із локацією – домом, оселею, помешканням, що підтверджено й етимологічним аналізом [Євенчук 2011]. До складу даної ЛСГ входять семантично споріднені номінації, які формують наступні 5 СР та 1 АП:

ЛСГ₄ *HAUS* {[СР_{54-Dynastie} & СР_{55-Geblüt} & СР_{56-Herrscherfamilie} & СР_{57-Sippe} & СР_{58-Familie}] + АП_{40-Haus}}.

ЛСГ₅ *FREUNDSCHAFT*, виокремлена на основі значення «спільні переконання та захоплення», акцентує прагнення до сімейної ідилії у дружніх стосунках. ЛСГ складається з 3 СР та 1 АП: ЛСГ₅ *FREUNDSCHAFT* {[СР_{59-Brüderlichkeit} & СР_{60-Bruderschaft} & СР_{61-Wahlverwandschaft}] + АП_{41-Freundschaft}}.

ЛСГ₆ *VOLK* позначає групи людей (сім'ї), які рідняться звичаями і традиціями. Виокремленні 2 СР та 1 АП: ЛСГ₆ *VOLK* {[СР_{62-Ethnie} & СР_{63-Mitbürger}] + АП_{42-Volk}}.

Лексеми, що формують дальню периферійну зону ЛСП «*FAMILIE*», вміщують сему 'Familie' імпліцитно, актуалізується вона у деяких контекстах, внаслідок чого лексеми отримують референцію до феномену «сім'я». Так, до дальньої периферії відносимо ЛСГ₇ *RELIGIÖSE EINHEIT*, до складу якої входять словосполучення *Heilige Familie* (*Maria, Joseph und das Christuskind*); *päpstliche Familie* (*Teil des päpstlichen Hauses, bestehend aus geistlichen und weltlichen Würdenträgern*); *Bruder und Schwester*; *Sohn Gottes*; *Söhne und Töchter der Kirche* [DWDS-Wörterbuch]. Наявні у даній ЛСГ 2 СР:

ЛСГ₇ *RELIGIÖSE EINHEIT* {СР_{64-Klosterbruder} & СР_{65-Schwester}}.

Окрім того, акцентують увагу на сім'ї і у політиці (ЛСГ₈ *PARTEI*). Ідентифікатором цієї ЛСГ визначено іменник *Partei* у значенні «група однодумців». До складу ЛСГ відносимо словосполучення *Familie-Partei Deutschlands*, що позначає назву політичної партії Німеччини, заснованої у Баварії у 1981 році, яка відстоює ідею сім'ї як основи суспільства. У групі відслідковується поділ на 2 СР, зумовлений різноманітністю семантичних зв'язків:

ЛСГ₈ *PARTEI* {СР_{66-Gruppe Gleichgesinnter} & СР_{67-Zusammenschluss}}.

Отож, згідно з вибудованою нами формулою (1.1) змодельовано лінійну модель ЛСП «*FAMILIE*» у сучасній німецькій мові.

Висновки. Загалом для процедури інвентаризації ЛСП «*FAMILIE*» було використано 14 тлумачних та синонімічних словників. У результаті проведеного дослідження було відібрано 124 лексеми, які систематизовані у досліджуваному ЛСП. Ця цифра не включає усіх компонентів ЛСП, а лише ту його частину, яка відображена у залучених словниках, проте, в якій відображені основні системні зв'язки між елементами, характерні і для усього поля. Досліджуване ЛСП «*FAMILIE*» відповідає основним ознакам поля: наявна центральна та периферійна зони. Центральну зону ЛСП «*FAMILIE*» формують ЛСГ, у змісті яких сема 'Familie' є основною: іменники, що називають феномен «сім'я» (*Meine, Familienkreis, Anhang, Sippe, Klan* тощо) та іменники, що номінують родичів (кровні: *Vater, Mutter, Bruder, Schwester* та ін.; через шлюб: *Schwiegervater, Schwiegermutter, Stiefmutter, Stiefvater* і под.; через хрещення: *Patenonkel, Patentante*). На периферії розташовані номінації, віднесені до ЛСП «*FAMILIE*» на основі диференціальних сем. В узагальненому вигляді периферійними ЛСГ є іменники із значенням системності (*Umgebung, System, Zusammenhang* і под.); іменники, що відображають сімейний простір (*Hintergrund, Elternhaus* і под.); іменники зі значенням «братство / побратимство» (*Geistesverwandschaft, Freundschaft, Kameradschaft* і под.); іменники, що номінують етнічну групу (*Ethnie, ethnische Gruppe, Stamm*), релігійну

єдність (*Bruder und Schwester, Söhne und Töchter*) та групу однодумців (*Gruppe, Sekte, Bund, Fraktion, Partei, Gemeinschaft, Allianz* тощо). **Перспективу** подальшого дослідження вбачаємо у аналізі тематичного поля концепту *FAMILIE*, модифікованими складовими якого є проаналізовані вище ЛСГ.

Література

- Апресян Ю. Д. Проблема фактивности: *знать* и его синонимы / Ю. Д. Апресян // Вопросы языкознания. – 1995. – №4. – С. 43–63. Арсентьева Е. Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц / Е. Ф. Арсентьева. – Казань : Издательство Казанского университета, 1989. – 130 с. Гак В. Г. Пространство мысли (опыт систематизации слов ментального поля) / В. Г. Гак // Логический анализ языка. Ментальные действия. – М. : Наука, 1993. – С. 22–29. Євчук О. Г. Етимологічний аналіз домінантної лексики *Familie* у німецькій мові / О. Г. Євчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. Серія : філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2011. – Випуск 26. – С. 97–100. Євчук О. Г. Словотвірний потенціал лексики *FAMILIE* у публіцистичному дискурсі / О. Г. Євчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. Серія : філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – Випуск 29. – С. 135–139. Коротун О. В. Образ-концепт «внешний человек» в русской языковой картине мира : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Коротун Ольга Владимировна. – Омск, 2002. – 193 с. Левицкий В. В. Лексикология немецкого языка / В. В. Левицкий. – Черновцы : Книги – XXI, 2010. – 376 с. Левицкий В. В. Семасиология : [монография] / В. В. Левицкий. – Винница : Нова Книга, 2006. – 512 с. Мусурівська О. В. Емоційно-оціночна лексика англійської мови / О. В. Мусурівська, Д. В. Паранюк // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. Германська філологія : зб. наук. пр. – Чернівці : ЧДУ, 1997. – Вип. 12 (3). – С. 46–59. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике : [монография] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 192 с. Степанов Ю. С. Основы общего языкознания / Ю. С. Степанов. – [Изд. 2-е, перер.]. – М. : Просвещение, 1975. – 271 с. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. – Воронеж, 1985. – 188 с. Толстой Н. И. Некоторые проблемы сравнительной славянской семасиологии / Н. И. Толстой // Славянское языкознание. – М., 1968. – С. 339–365. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы (на материале английского языка) / А. А. Уфимцева. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1962. – 288 с. Шведчикова Т. В. Лексико-семантическая группа как отражение языковой системы (на примере наименований домашних животных в русском языке) [Электронный ресурс] / Т. В. Шведчикова. – 2005. – Режим доступа : <http://rud.exdat.com/docs/index-768924.html>. DWDS – Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://www.dwds.de/?qu=Familie>. OWID – Das Online-Wortschatz-Informationssystem Deutsch (elexiko) [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://www.owid.de/nav/gehezu/Familie?module=ctx.all>. WissenWB – Wörterbücher bei wissen.de [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://www.wissen.de/>.

УДК 811.111'37

ЄВТУШЕНКО Н.І.

(Криворізький педагогічний інститут

Державний вищий навчальний заклад

«Криворізький національний університет»)

ПАРЕМІЙНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТІВ «РОЗУМ/WIT» ТА «ДУРІСТЬ/STUPIDITY»

У статті розглядається паремійний фонд української та англійської мов, досліджується і зіставляється паремійне поле концептів «розум/wit» та «дурість/stupidity».

Ключові слова: концепт, мовний засіб, паремійне поле, концепти «розум/wit» та «дурість/stupidity».

Євтушенко Н.И. Паремийное поле концептов «ум/wit» и «глупость/stupidity». В статье рассматривается паремийный фонд украинского и английского язык, исследуется и сравнивается паремийное поле концептов «ум/wit» и «глупость/stupidity».

Ключевые слова: концепт, языковое средство, паремийное поле, концепты «ум/wit» и «глупость/stupidity».